

LEKCJA 8

**KONTEKSTY. CO
TO JEST I
DLACZEGO NAM
NIE STRASZNE?**

Matura w nowej formule od 2023 roku wprowadziła obowiązek użycia lektur w rozprawce w tzw. kontekstach. O co chodzi i dlaczego to w sumie nie jest straszne?

To jest tak naprawdę banalnie łatwe. Kontekst to otaczająca rzeczywistość, okoliczności i powiązania, które pomagają lepiej zrozumieć analizowany tekst. To nie jest przywołanie losowej informacji z historii, literatury czy przemian społecznych, ale celowe odniesienie się do innych dzieł, faktów historycznych, biografii, czy zjawisk, które pogłębiają interpretację i wzbogacają argumentację.

Wyobraź to sobie tak. Rozprawka to są puzzle. Twój tekst główny to duża część obrazka, a konteksty to dodatkowe elementy, które uzupełniają i uatrakcyjniają obraz.

Np. jeśli układasz puzzle lasu, to sam las, drzewa będą tekstem głównym rozprawki. Konteksty, to będą małe elementy dodające głębi - ptaki, chmury, niebo.

Ważne! Kontekst nie ma być „popisaniem” się tym, że pamiętasz jakiś fakt historyczny, albo, co było w innej lekturze. To ma być CELOWE przywołanie np. wydarzenia z innej lektury, albo wydarzenia z życia autora, albo wydarzenia historycznego, które będzie pasowało do Twojego argumentu, niejako go potwierdzało ponownie.

Najlepiej zrobić to na przykładzie.

Mamy suchą informację historyczną z biografii autora: George Orwell obserwował wojnę domową w Hiszpanii.

To po prostu fakt. Natomiast jeśli chcemy wykorzystać to jako kontekst to musimy użyć tej informacji w odniesieniu do tematu naszej pracy i naszej argumentacji.

George Orwell obserwował wojnę domową w Hiszpanii, **co bezpośrednio wpłynęło na jego wizję totalitaryzmu w "Roku 1984" – bohater Winston doznaje takich samych traum i kontroli, jakie Orwell obserwował na własne oczy"**

Różnica? W drugim przypadku kontekst konkretnie wspiera Twoją argumentację – pokazuje, dlaczego bohater się tak zachowuje, pokazujesz tym samym, po co w ogóle przywołujesz daną informację/wydarzenie - to musi łączyć się z Twoim argumentem.

Dobra wiadomość jest taka, że te konteksty „wyjdą” Ci niejako naturalnie, ponieważ mamy pewną ograniczoną pulę kontekstów, jakie możesz użyć.

Kontekst należy najprościej mówiąc rozumieć jako właśnie odniesienie się przez zdającego w pracy do jednej z poniższych rzeczy:

- 1) innego utworu literackiego niż użyte przez Ciebie jako argumenty
- 2) historii literatury
- 3) teorii literatury
- 4) egzystencjalizmu
- 5) biografii autora
- 6) filmu, spektaklu teatralnego
- 7) utworu muzycznego, dzieła plastycznego
- 8) mitologii
- 9) Biblii
- 10) religii
- 11) historii (wydarzenia lub charakteru epoki literackiej)
- 12) filozofii
- 13) kwestii politycznych
- 14) kwestii społecznych
- 15) innego utworu tego samego autora

Oznacza to, że musisz w utworach, które przywołasz użyć któregoś z tych 15 elementów - albo porównać np. problematykę utworu do *Biblii*, czy historii, filozofii, albo np. wykorzystać tzw. kontekst społeczny czy polityczny - czyli

jak postępowanie bohatera np. znajduje odbicie w społeczeństwie, wpływa na społeczeństwo czy politykę, albo odwrotnie - jak społeczeństwo wpływa na bohatera i jego czyny itp.

Kontekst społeczny jest bardzo szeroki zakresowo i w zasadzie cokolwiek napiszesz można pod to podciągnąć - ogólnie więc - nie przejmuj się szukaniem tych kontekstów - jeśli dobrze odniesiesz lekturę dobraną do tematu do zadanego problemu, wpiszesz się w któryś z tych 15 punktów, najczęściej w kontekst społeczny. Podobnie jest też w przypadku kontekstu egzystencjalnego (odnoszącego się do uniwersalnych pytań o sens istnienia)

WAŻNE! Masz za zadanie użyć **2 kontekstów**, ale **nie muszą to być 2 różne konteksty** - możesz więc dla obu argumentów zastosować kontekst społeczny, albo egzystencjalny, co polecam uczynić, bo jest najłatwiej się do tego ustosunkować.

Cokolwiek bowiem bohater literacki robi, możesz to odnieść do tego, że jest to albo zgodne z normami społecznymi (jeśli postępuje etycznie) lub łamiące normy społeczne (jeśli postępuje niewłaściwie).

I egzystencjalnie - cokolwiek robi może to wpisywać się w pragnienia/lęki/potrzeby wszystkich ludzi, lub być do nich w opozycji. **To dwa najłatwiejsze konteksty :)**

Rodzaje kontekstów i sposoby ich użycia w rozprawce

Rozwińmy nieco teraz każdy z tych kontekstów, aby dobrze zrozumieć jak łatwo jest je wykorzystać.

1) Inny utwór literacki niż użyte przez Ciebie jako argumenty

Odniesienie się do innego utworu literackiego, który posiada podobne motywy, tematy lub problemy.

np.

Temat: Samotność bohatera

Utwór do argumentu: *Dziady cz. III* Mickiewicza

Kontekst literacki:

Podobnie jak Konrad, także inny bohater romantyczny, tytułowy Kordian z dramatu Słowackiego, doświadcza samotności wynikającej z niezrozumienia przez otoczenie. Obaj to samotni wygnańcy, którzy szukają sensu poprzez bunt przeciwko niesprawiedliwości – to cechy charakterystyczne bohatera romantycznego.

2) Kontekst z historii literatury

Osadzenie dzieła w trendach i charakterystykach danej epoki literackiej.

np.

Temat: Bunt wobec systemu

Utwór do argumentu: *Dziady* cz. III Mickiewicza

Kontekst historycznoliteracki:

Romantyzm propagował kult indywidualności, bunt przeciwko konwencji i niezgodę na niesprawiedliwość. Konrad, szukający własnej drogi i sprzeciwiający się autokratyzmowi, jest typowym bohaterem romantycznym. Jego postawa wpisuje się w ogólne tendencje epoki.

3) Kontekst z teorii literatury

Odniesienie do cech gatunkowych utworu, jaki przywołujesz jako argument, np. powieści, dramatu, wiersza itp.

np.

Temat: Złożoność ludzkiego charakteru

Utwór do argumentu: *Lalka* Prusa

Kontekst teoretycznoliteracki:

"Lalka" jest powieścią realistyczną. Gatunek ten charakteryzuje rozbudowana narracja i głębokie portretowanie psychologiczne bohaterów. Wokulski nie jest

bohaterem jednowymiarowym – jak wymaga epoka pozytywizmu – ale postacią pełną sprzeczności.

4) Kontekst egzystencjalny

Odniesienie do wspólnych doświadczeń ludzkości, uniwersalnych pytań o sens życia.

np.

Temat: Poszukiwanie sensu w beznadziejnych czasach

Utwór do argumentu: *Rok 1984* Orwella

Kontekst egzystencjalny:

Każdy człowiek doświadcza nadziei i rozpacz w trudnych czasach. Winston, jak każdy z nas, szuka znaczenia nawet w świecie zdominowanym przez absurd i kontrolę. Jego samotność jest uniwersalna.

5) Kontekst biografii autora

Odniesienie się do ważnych zdarzeń w życiu autora, które wpłynęły na jego twórczość.

np.

Temat: Cierpienie i strata w życiu człowieka

Utwór do argumentu: *Treny* Kochanowskiego

Kontekst biograficzny:

Kochanowski napisał „Treny” po śmierci swojej córki Urszuli. Ta osobista tragedia sprawiła, że wiersze nie są tylko literackim oddaniem myśli autora, ale autentycznym wyrazem rozpaczy ojca. Stąd ich głębokie emocjonalne oddziaływanie i dodatkowy walor osobisty tej poezji.

6) Kontekst tekstów kultury/porównania artystycznego

Odniesienie do innych interpretacji artystycznych danego dzieła, jak filmów, spektakli teatralnych, utworów muzycznych, malarstwa.

np.

Temat: Ponadczasowa rola toposów literackich

Utwór do argumentu: *Antygona* Sofoklesa

Kontekst artystyczny:

Film „Antygona” z 2019 roku uwspółcześnia mit – Antygona to teraz dziewczyna żyjąca w nowoczesnym społeczeństwie, jednak jej rozterki, pomimo zmiany epoki, pozostają takie same. Pokazuje to, że pytanie o prawo do sprzeciwu wobec systemu pozostaje aktualne w każdych czasach.

7) Kontekst z mitologii antycznej

Odniesienie do mitów starożytnych i symboliki w nich zawartej.

np.

Temat: Przeznaczenie i jego związek z wolnością jednostki

Utwór do argumentu: *Antygona* Sofoklesa, Mit o Prometeuszu

Kontekst mitologiczny:

Historia Antygony pokazuje konflikt między Fatum (przeznaczeniem) a ludzką wolą. Antygona nie ma jednak żadnego wyboru – jej Los jest przesądzony. To mitologiczny archetyp bohaterki skazanej na tragedię, której blisko chociażby do Prometeusza, który również sprzeciwił się prawu boskiemu za co poniósł dotkliwą karę.

8) Kontekst z Biblii

Nawiązania do treści i symboli biblijnych, przypowieści i nauk zawartych w Starym i Nowym Testamencie

np.

Temat: Grzech i odkupienie - dwie strony tej samej monety?

Utwór do argumentu: *Zbrodnia i kara* Dostojewskiego

Kontekst biblijny:

W powieści pojawia się nawiązanie do historii Marii Magdaleny – kobiety będącej grzesznicą, którą Pan Jezus przyjął z miłością. Sonja, zmuszona przez trudną sytuację życiową do prostytucji, ale głęboko wierząca i religijna, przypomina tę biblijną postać. Jej miłość do Raskolnikowa pełni funkcję odkupienia, podobnie jak w biblijnej przypowieści.

9) Kontekst z religii

Odniesienie do podstaw religii, doktryn wiary, nauk kościoła katolickiego, ale i innych wierzeń i religii na świecie, np. hinduizmu, buddyzmu, islamu.

To wbrew pozorom jest zatem inny kontekst, niż ten biblijny.

np.

Temat: Wiara i zwątpienie jako nieustannie ścierające się siły

Utwór do argumentu: *Treny* Kochanowskiego

Kontekst religijny:

Kochanowski, chociaż głęboko wierzący, pyta Boga o sens śmierci dziecka. Jego wiara nie jest ślepa – wymaga wyjaśnienia. To odzwierciedla średniowieczną teologię, gdzie człowiek może rozmyślać o Boskim planie, ale ostatecznie podlega woli Boga i odnajduje w tym szczęście.

10) Kontekst z historii świata/Polski

Odniesienie do rzeczywistych zdarzeń historycznych, które mają związek z tekstem.

np.

Temat: Różne oblicza patriotyzmu

Utwór do argumentu: *Wesele* Wyspiańskiego

Kontekst historyczny:

W sztuce pojawiają się nawiązania do rabacji galicyjskiej i powstań listopadowego i zwłaszcza styczniowego, którego echa nadal nie milkną, co symbolizuje doskonale postać Wernyhory i jego pojęcie patriotyzmu, rozumianego przez pryzmat tęsknoty za czynem zbrojnym.

11) Kontekst z filozofii

Odwołanie do ważnych myśli, ideologii, systemów filozoficznych.

np.

Temat: Moralna relatywność w postępowaniu człowieka

Utwór do argumentu: *Zbrodnia i kara* Dostojewskiego

Kontekst filozoficzny:

Raskolnikow kieruje się nihilistyczną filozofią, która zakłada, że obowiązują nas własne prawa moralne, nie społeczne konwencje. Ta ideologia wprost prowadzi go do uzasadnienia przed samym sobą potwornej zbrodni.

12) Kontekst dotyczący kwestii politycznych

Odniesienie do ważnych przemian politycznych, konfliktów władzy, systemów rządów

np.

Temat: Człowiek wobec manipulacji władzy

Utwór do argumentu: *Rok 1984* Orwella

Kontekst polityczny:

Orwell obserwował wzrost totalitarnych reżimów w XX wieku – stalinizmu i nazizmu. „Rok 1984” jest jego ostrzeżeniem wobec takich systemów. Partia w powieści to odzwierciedlenie rzeczywistych autokracji XX wieku.

13) Kontekst społeczny

Odniesienie do struktury społecznej, relacji międzyludzkich, wartości społecznych

np.

Temat: Postawa człowieka wobec nierówności społecznych

Utwór do argumentu: *Zbrodnia i kara* Dostojewskiego

Kontekst społeczny:

Powieść jest osadzona w XIX-wiecznym Petersburgu, gdzie panowała głębokie bieda. Raskolnikow żyje w ekstremalnej nędzy, co tłumaczy jego desperację i radykalną filozofię. Społeczna nierówność bezpośrednio prowadzi do zbrodni.

14) Kontekst z innego utworu tego samego autora

Odwołanie do innych dzieł tego samego twórcy, aby pokazać powtarzające się motywy

np.

Temat: Tęsknota za ojczyzną jako realizacja patriotyzmu

Utwór do argumentu: *Dziady* cz. III Mickiewicza

Kontekst macierzysty:

W "Ustępie" do „Dziadów” oraz w relacjach więźniów tęsknota za ojczyzną jest wpisana w los wygnańców, którzy "błąkają się w cudzoziemców, w nieprzyjaciół tłumie". Polska jawi się jako utracony raj, miejsce święte, które zostało zbezczeszczone przez zaborcę. Motyw tęsknoty za ojczyzną nieustannie zresztą powraca u Mickiewicza, chociażby w „Sonetach Krymskich”, gdzie Pielgrzym, mimo podziwu dla piękna Krymu, wciąż tęskni za Litwą, o czym wprost mówi chociażby w wierszu „Bakczysaraj”

Gdzie umieszczać konteksty?

Kontekst nie musi być, i nie powinien wręcz, zapowiedziany na zasadzie UWAGA TERAZ BĘDZIE KONTEKST. Nie musisz więc tworzyć dla niego osobnego akapitu, czy zaczynać nowej linii.

Wręcz przeciwnie - kontekst powinien być wpleciony w Twoją argumentację. Po prostu przywołując argument w toku wypowiedzi odnieś się do któregoś z kontekstu w płynny sposób. To ma być naturalna część rozważań.

np.

Konrad, jak każdy romantyk, szuka wielkości przez bunt. W takim samym procederze znajdujemy Wertera w powieści Goethego – obaj doświadczają nie godności, ale wzniosłości poprzez walkę.

I już masz kontekst z *Cierpień młodego Wertera* wpleciony do argumentacji. Dalej już piszesz o Konradzie z *Dziadów*, bo to jest Twój główny argument - kontekst jest tylko przywołany jako dopowiedzenie, uzupełnienie, pogłębienie analizy.

W ten sam argument możesz de facto wpleść dwa konteksty, bo gdyby do tego zdania dorzucić jeszcze coś o prądzie epoki, to już w drugim argumentcie nie musisz w ogóle używać kontekstu - bo obowiązkowe są minimum 2. Moglibyśmy więc zrobić dwa konteksty „za jednym zamachem” pisząc:

Konrad, jak każdy romantyk, szuka wielkości przez bunt. **Romantyzm to przecież epoka buntu i odrzucenia klasycznego postrzegania. Bunt był więc tak samo wpisany w twórczość poetów i pisarzy romantycznych, co w ich bohaterów.** W takim samym procederze znajdujemy zatem i Wertera w powieści Goethego – obaj doświadczają nie godności, ale wzniosłości poprzez walkę.

Kontekst też możesz użyć w zakończeniu rozprawki, podsumowując całość - tu najczęściej użyjesz właśnie kontekstu historycznoliterackiego, odwołując się do prądów epoki.

np. Udowodnienie więc, że *Lalka* idealnie reprezentuje nurt powieści realistycznej, wyjaśnia, dlaczego autor tak wnikliwie analizuje motywacje Wokulskiego.

Wreszcie na koniec: kontekst ma być użyty w sposób funkcjonalny. Co to znaczy? Tylko tyle, że ma pełnić jakąś funkcję, czyli być przywołany po coś, a nie po to by popisać

się wiedzą, czy pokazać, że pamiętasz jakiś fakt z biografii autora. Przywołanie kontekstu ma czemuś służyć.

Dzieje się tak jeżeli kontekst:

1. Bezpośrednio wspiera Twoją argumentację i pogłębia ją
2. Pogłębia rozumienie analizowanego problemu
3. Pokazuje związek między tekstem a szerszym kontekstem
4. Nie jest sztucznie wciśnięty (np. nie odnosząc się w ogóle do argumentu, a jedynie przywołując fakt)
5. Nie powielam tego, co jest w poleceniu

Co nie zostanie uznane za kontekst:

1. Jeśli przywołasz informacje **bez związku z argumentem**
2. Rozmawiając o *Lalce*, przywołasz np. filozofię Nietzschego (która nie ma żadnego związku z utworem)
3. Wymienisz suche fakty bez wyjaśnienia, po co je przywołujesz (czyli niejako nie uzasadnisz dlaczego sięgasz do innego dzieła/filozofii/biografii autora - co to wnosi do Twojej argumentacji)
4. Powielasz to, co podane jest w poleceniu

Słowem - kontekst to nie dodatkowa, ciekawostka/informacja, ale narzędzie argumentacyjne.

To musi być według schematu:

Informacja + Wyjaśnienie = Funkcjonalny kontekst

Zawsze więc wyjaśnij, po co przywołujesz kontekst – egzaminator musi wiedzieć, w jaki sposób przywołany kontekst wspiera Twoją argumentację.

Ważne! Nie chodzi o popisywanie się wiedzą, ale o umiejętne wykorzystanie kontekstu do pogłębienia interpretacji tekstu.